

NÁRODOPIS

Slavistickou orientaci vtiskl národopisné práci na brněnské universitě zakladatel semináře pro etnografii a etnologii a první profesor národopisu v Brně *Antonín Václavík* (1891–1959). Už jeho první knižní práce *Podunajská dedina* (1925), monografie *Charvátského Gróbu na jihozápadním Slovensku*, věnovaná lidové kultuře charvátských přesídlenců, položila základy jeho dalšímu studiu kulturních vztahů mezi slovanskými národy. Pomineme-li některé Václavíkovy studie z českého a slovenského národopisu, pro který získal veniam docendi v Brně v roce 1934, zůstává i na počátku třicátých let část Václavíkovy pozornosti obrácena k problematice jihoslovanské kolonizace. Věnoval jí mimo jiné referát pro III. kongres slovanských geografů a etnografů v Bělehradě v roce 1930. Srovnávací mezoslovanské zřetěle uplatňuje Václavík v pracích o slovenských pasteveckých, hornických a poutnických holích, obuščích a holích obyčejových, o jejichž etnologické problematice pojednává v knížce *Slovenské palice* (1936) a v příspěvku pro IV. kongres slovanských geografů a etnografů v Sofii r. 1936.

V pozadí Václavíkovy slavistické činnosti stojí v té době jeho dlouhodobý studijní pobyt v Polsku, za něhož se dal plodně ovlivnit osobností a dílem profesora *Stanisława Poniatowského*, kterého nepřestal ani později považovat za svůj vzor. Z dalších představitelů polského národopisu, s nimiž *Antonín Václavík* přišel do styku, zanechali na jeho zaměření zřetelné stopy profesor *Jan Stanisław Bystroń* a profesor *Kazimierz Moszyński*. Prof. Václavík koncipoval slovanskou etnografii – především ve své pedagogické práci – podle *Moszyńského* díla *Kultura ludowa Słowian*, které označil za „provždy jedinečnou encyklopedii o slovanské lidové kultuře“. Vztah k polskému národopisu se citelně projevil i v problémové studii *Slovanské prvky v české lidové kultuře* (1947); v ní, jakož i v další stati *Příspěvky k studiu výročních obyčejů* (1950) naznačil, jakými cestami se bude ubírat jeho další srovnávací bádání ve slovanské etnografii. Na příkladech z duchovní a sociální kultury předvedl Václavík svou osobitou pracovní metodou některé z možností srovnávacího mezoslovanského studia, nezbytného pro pochopení geneze, existence a charakteru synkretických jevů. Vedle časopiseckých studií, například o problematice lidových obřadních plachet, koutnice a úvodnice (1958), anebo o otázce autochtonnosti malířství na skle (1959), vyvrcholilo jeho úsilí v knize *Výroční obyčej a lidové umění* (1959), původně ohlášené pod výstižnějším názvem *Kořeny lidového umění*. Vedle četných podnětů, s nimiž se bude národopis ještě dlouho vyrovnávat, zůstává největším přínosem této rozsáhlé knihy bohatý materiál, zejména o kraslicích a o lidovém obřadním pečivu slovanských národů. Věnování tohoto díla památce profesora *Stanisława Poniatowského*, umučeného v roce 1945 v koncentračním táboře v Litoměřicích, je přesvědčivým důkazem úcty, kterou *Antonín Václavík* chval k národopisné polonistice a k polské slavistice. Ostatně mezi sporymi jubilejními statěmi a nekrology z pera Václavíkova nacházíme oslavný článek k sedmdesátým narozeninám profesora *Kazimierza Moszyńského* a záhy poté i jeho nekrolog, jakož i posmrtnou vzpomínku na etnografku *Velkopolska a Pomorí Boženu Stelmachowskou*. Ani ve svých pracích o české a slovenské lidové kultuře nepouštěl prof. Václavík ze zřetěle komparativní metodu; podle potřeby poukazoval na různé paralely a na mezoslovanské vztahy v lidové kul-

tuře. Vystavoval se tím jednou oprávněně, jindy nespravedlivě kritice, zejména proto, že nedoceňoval nutnost časového zařazování kulturních jevů a nezvažoval historické možnosti jejich fluktuace.

Zatímco Antonín Václavík byl na brněnské universitě od poloviny třicátých let jediným reprezentantem svého oboru, od let padesátých vyrostla řada jeho odchovanců, z nichž někteří kladou větší, jiní menší důraz na mezoslovanské studie. Výrazně se toto zaměření uplatnilo záhy po Václavíkově smrti v programu i v náplni pedagogické práce. Od pouhé tematické parcelace slovanské etnografie mezi jednotlivé interní i externí přednášející (včetně folkloristiky) směřoval další vývoj oboru na fakultě až k evropeistice, v jejímž rámci se výkladům o slovanské lidové kultuře a jejich interetnických vztazích věnuje mimořádná pozornost. Přednášky a semináře, v nichž stojí v popředí výklady o této problematice, realizují se pravidelně o těch odvětvích, jimiž se přednášející badatelsky obírají: úvod do etnografie (prof. Richard Jeřábek), lidové stavitelství (doc. Václav Frolec), lidový oděv (dr. Alena Jeřábková), lidová výtvarná kultura (prof. Richard Jeřábek), duchovní a sociální kultura (doc. Dušan Holý a doc. Václav Frolec), lidová slovesnost (doc. Oldřich Sirovátka a doc. Bohuslav Beneš) a lidová hudební kultura (doc. Dušan Holý). V padesátých letech se na výuce slovanského národopisu podílel též doc. Karel Fojtík, který v posledních letech jako externí učitel přednáší etnografii současnosti. Znalost lidové kultury jednotlivých slovanských národů se u posluchačů upevňuje studijními cestami do zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy, z nichž ke slovanským etnikům směřovaly dosud exkurze do Bulharska, Polska a na Ukrajinu, k českým a slovenským menšinám do Maďarska a Rumunska a také k Lužickým Srbům do Německé demokratické republiky. Prostřednictvím těchto doplňkových forem mají posluchači národopisu možnost zafixovat si poznatky z přednášek a ze studia literatury přímým kontaktem s prostředím a s památkami lidové kultury slovanských národů a jejich minorit. Zvláště se ve výuce etnografie zdůrazňuje etnogeneze, etnická historie a diferenciacie slovanských národů a problémy studia jejich vzájemných kulturních vztahů i jejich styků s jinými etniky. Aby mohli pedagogičtí pracovníci tyto náročné úkoly zvládnout, využívají různých cest za poznáním slovanské lidové kultury. Tyto cesty vedly do všech slovanských zemí a ve většině případů se obrazy nejen v pedagogické práci, ale též v publikační činnosti.

Na Václavíkovy studie navazují články *Richarda Jeřábka* (*1931) o charvátcké kolonizaci na Moravě; v jednom se pokouší o podchycení starších prací a o jejich kritické zhodnocení, v dalších o stanovení míry jihoslovanského vlivu na formování lidové kultury na jižní Moravě. Na některé mezoslovanské kontakty a vztahy k neslovanským etnikům v oblasti Karpat, zprostředkované lidovými formami transportu a obchodu, poukazuje prof. Jeřábek v několika časopiseckých studiích a v monografii o karpatském vorařství v 19. století (1961), založené na materiálu moravském, slovenském, polském, ukrajinském a rumunském; této problematice věnoval i referáty na konferenci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, která se konala v roce 1964 v Krakově, a na VII. mezinárodním kongresu antropologických a etnologických věd v roce 1964 v Moskvě. Další otázky o spojitostech a odlišnostech v lidové kultuře slovanských národů a sousedních etnik neslovanských, zejména německého, rumunského a maďarského, dotkl se Jeřábek v drobnějších studiích ikonografického zaměření a v člancích o původu a charakteru obrazových pra-

menů ke studiu lidových krojů (s Alenou Jeřábkovou) a o obřadních a obyčejových maskách.

Problematicke vztahů česko-slovenských, bulharsko-srbských, bulharsko-tureckých, slovansko-maďarských, slovansko-německých a slovansko-rumunských zvláště v lidové architektuře věnuje pozornost doc. *Václav Frolc* (* 1934). Výsledky svého studia publikoval v monografii o lidovém stavitelství v západním Bulharsku (1966), v rozpravě o kulturním společenství a interetnických vztazích v lidovém stavitelství v Podunají (1970) a v řadě studií uveřejněných v československých i zahraničních časopisech a sbornících. Z publikovaných i nepublikovaných bulharských fondů sestavil antologii bulharských lidových pohádek, která vyšla v české a německé verzi (1971). Do oblasti slavistiky spadají též Frolcovy příspěvky k problematice tradičního vinohradnictví a studie o kulturních vztazích v lidové architektuře v Karpatech.

Úsilí doc. *Dušana Holého* (1933) o postižení zákonitostí ve vývoji lidové písně a hudby na Hornácku vyvrcholila v jeho německy vydané knižní monografii o problémech vývoje a stylu v lidové hudbě (1969), kterou doplňují četné časopisecké studie. Obecnější otázky národopisné slavistiky dotýká se článek Holého o etnografické hranici na Moravě (1967). Práce Holého, ačkoli zacházejí s folklórním materiálem, jsou charakterizovány etnografickým přístupem. Tento rys je příznačný též pro jiné odchovance brněnské národopisné školy, například pro externího učitele *Oldřicha Sirovátku* (* 1929), jehož práce o české, slovenské nebo vůbec slovanské lidové slovesnosti nezapírají etnograficky vzdělaného a orientovaného badatele.

Etnografové a folkloristé na národopisném pracovišti brněnské university se zabývají jenom speciálními problémy z nesmírně rozsáhlého badatelského pole slovanského národopisu; skutečnou šíři jejich odborného a vědeckého zájmu a zaměření je možno postihnout z vysokého počtu recenzí a referátů o slovenské knižní produkci. V posledních letech se zájem o problémy srovnávacího slovanského národopisu rozšiřuje a zintenzivňuje také kontakty s partnery z jednotlivých slovanských zemí a zásluhou vzájemné spolupráce a výměny literatury s vědeckými institucemi. Všichni čtyři interní členové etnografického pracoviště brněnské university jsou činní v Mezinárodní komisi pro studium lidové kultury v Karpatech a zastávají v ní již více než patnáct let významné funkce, a to jak v mezinárodní reprezentaci, tak v národním komitétu a v subkomisích. Tato komise představuje v současné době nejvýznamnější mezoslovanský vědecký orgán v oboru národopisu.

Slavistická aktivita brněnského universitního pracoviště pro národopis naráží pozitivní ohlas, o němž svědčí četné recenze publikovaných monografií a studií v našem i zahraničním tisku. Vyjadřuje to mimo jiné i skutečnost, že bylo předsednictvem SAV a presidiem ČSAV jmenováno jako řešitelské pracoviště pro dílčí úkol státního programu základního výzkumu Interetnické vztahy české a slovenské lidové kultury a že mu bylo uloženo koordinovat a metodologicko-teoreticky usměrňovat všechna témata zařazená v Československu do tohoto úkolu.

Richard Jeřábek